

MERETE MAZZARELLA

Kerrotut elämät

Tammi

Merete Mazzarella

KERROTUT
ELÄMÄT

SUOMENTANUT RAIJA RINTAMÄKI

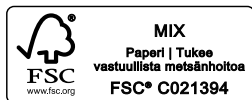

TAMMI

HELSINKI

MERETE MAZZARELLA

- Ensin myytiin piano*, 1985
Esitettävänä elämä, 1986
Pääsiäinen, 1988
Keskustelu, 1992
Juhlista kotiin, 1993
Täti ja krokotiili, 1995
Uskottomuuden houkutus, 1997
Silloin en koskaan ole yksin: Lukemisen taidosta, 1999
Kun kesä kääntyy, 2001
Tähtien väliset viirvat, 2003
Marraskuu, 2004
Hyvä kosketus: Ihmisen kehosta, terveydestä, hoitamisesta ja kirjallisuudesta,
2006
Fredrika Charlotta, o.s. Tengström, kansallisorunoilijan vaimo, 2007
Illalla pelataan Afrikan tähteä, 2008
Ei kaipuuta, ei surua: Päivä Zacharias Topeliuksen elämässä, 2009
Matkalla puoleen hintaan, 2010
Ainoat todelliset asiat, 2012
Elämä sanoiksi, 2013
Sielun pimeä puoli: Mary Shelley ja Frankenstein, 2014
Aurinkokissan vuosi, 2015
Elämän tarkoitus, 2017
Alma: Edelläkävijän tarina, 2018
Varovainen matkailija, 2019
Emmekö voisi elää sovussa? Esseitä ajastamme, 2020
Syksystä syksyyn, 2021
Violetti hetki, 2022
Jotain muutakin kuin tämä: Pohdintoja uskosta, 2023
Luottamisen taito: Rakkaudesta ja muista tunteista, 2024
Nyt kun kirjoitan tätä, 2025

Teos on suomennettu ruotsinkielisestä käsikirjoituksesta *Berättade liv:*

Om biografier © Merete Mazzarella 2026
Suomenkielinen laitos © Raija Rintamäki ja Tammi
Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-04-8069-1
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@tammi.fi

Sisällys

7

Johdanto

25

”En kirjoita historiaa vaan elämäkertoja”

Plutarkhos (n. 46–120 jKr.) Julius Caesarista (100–44 eKr.)

39

”Ruotsalaiset ovat sotaisa kansa”

Voltaire (1694–1778) Kaarle XII:sta (1682–1718)

53

”I will be good”

Lytton Strachey (1880–1932) kuningatar Viktoriasta (1819–1901)

75

”Kylmäverinen matelija Diorin vaatteissa”

Laura Thompson (1964–) Nancy Mitfordista (1904–1973)

91

”Meidän jälkeemme vedenpaisumus”

Nancy Mitford (1904–1973)

madame de Pompadourista (1721–1764)

107

Historian ja romaanin rajapinnalla

Henri Troyat (1911–2007) Anton Tšehovista (1860–1904)

132

Minä tahdon (1)

Anna-Karin Palm (1961–)

Selma Lagerlöfistä (1858–1940)

159

Mies, jonka elämä katkesi kesken

Henrik Meinander (1961–)

Carl Gustaf Emil Mannerheimista (1867–1951)

181

Minä tahdon (2)

Ida Jessen (1964–) Sigrid Undsetista (1882–1949)

200

Inhimillinen hyvässä ja pahassa

Tatjana Brandt (1975–)

Jean-Jacques Rousseusta (1712–1778)

216

Yksi ainoa suuri verkosto

Randal Hume Keynes (1948–2023)

Charles Darwinista (1809–1882)

233

Jälkisanat

MIKSI NIIN MONET meistä lukevat mielellään elämäkertoja?

Koska ihmiset ovat kiinnostuneita toisista ihmisistä, koska elämäkerrat ovat kertomuksia ja kuulumme lajiin, joka on aina rakastanut kertomuksia. Varmaankin heti kun *Homo sapiensille* oli kehittynyt kieli, alettiin kokoontua leirinuotioiden ympärille kuulemaan tarinoita esi-isistä ja päälliköistä, ehkä varsinkin niistä, jotka olivat olleet erityisen eteviä metsästäjiä tai sotureita ja jotka olivat tehneet vaikutuksen voimallaan, rohkeudellaan tai oikeudentunnollaan. Luultavimmin jo alusta pitäen on ollut myös vastakkaisia kertomuksia, varoittavia kuvauksia raiteiltaan suistuneista tai silkan pahuuden sävyttämistä elämistä.

Tai kertomuksia ihmisistä, joille naurettiin tai – mikä oli tietenkin paljon sympaattisempaa – joiden kanssa naurettiin yhdessä.

Mieluiten luemme sellaisten ihmisten elämäkertoja, joista olemme vähintään kuulleet puhuttavan. Tahdomme päästä lähemmäs heitä, tahdomme oppia tuntemaan heidän taustansa ja elinolonsa, tahdomme tietää, miten heistä on tullut sellaisia kuin on ja miten he ovat tehneet sen mitä ovat tehneet, tahdomme heidän elämästään kuvauksen ja tulkinnan, yhteenvedon ja arvion. Tahdomme

myös päästä asettamaan kyseenalaiseksi, millä tavalla heidän elämänsä on kuvattu, tulkittu, kiteytetty ja arvioitu. Totuus ihmisestä ei ole koskaan yksiselitteinen.

Vuonna 2013 ilmestyi kirja, jonka nimi on yksinkertaisesti *Angela Merkel* ja joka käsittelee Saksan entistä liittokansleria. Teoksen kirjoittaja, saksalainen ulkomaanpolitiikan toimittaja Stefan Kornelius, muotoilee siinä useita kysymyksiä, joita hänen lukijoidensa voi olettaa esittävän: ”Kuka oli tämä nainen, joka oli vaiennut niin pitkään ja joka nousi muutamassa vuodessa Saksan konservatiivien vallankahvaan? Kuka oli tämä poliitikko, josta lähes huomaamatta tuli Euroopan johtajien kärkeä? Saksalaiset olivat puineet Merkel-mysteeriä jo vuosia ja yrittäneet selvittää hänen luonnettaan ja mielenliikkeitään. Nyt koko maailma halusi päästä hänestä selville: miten hän oppi politiikan teon?”

Lukijoina haluamme päästä mahdollisimman lähelle päähenkilöä, haluamme voida kuvitella, että pääsemme perille hänen ajatuksistaan ja tunteistaan. Saatamme kuitenkin olla kiinnostuneita myös yksityiskohdista. Teoksessaan *Angela Merkel* Stefan Kornelius kertoo, että Merkel otti aina matkalle mukaan mustan puvun siltä varalta, että joku merkkihenkilö kuolisi tai sattuisi jokin katastrofi. Lehdistösihteerillä oli lisäksi kokoon taittuva sininen sermi, jotta Merkel saattoi antaa haastatteluja ja lausuntoja neutraalia taustaa vasten. Kiinnostavaa on sekin, mitä Kornelius kertoo Merkelin ajatelleen muista ihmisistä. Merkel suhtautui skeptisesti presidentti Obamaan, eikä hän ollut ainoa. Eurooppalaisten huippukokousten

tauoilla Britannian, Ranskan ja Saksan valtionjohtajat kyselivät toisiltaan, oliko Yhdysvaltojen presidentti vain heitä kohtaan niin outo, etäinen ja varautunut. Hallituksen kokousten osanottajat Valkoisessa talossa kertoivat ihmetelleensä, miten passiivinen presidentti oli kokouspöydässä. Obaman avustajien mukaan presidentillä oli tapana kysyä, montako ihmistä hän joutuu tänään käsittelemään. Tämä Obama on toisenlainen kuin se, jonka tunnemme julkisuudesta. Paatoksellisista puheistaan huolimatta Obama ei ole erityisen sydämellinen ihminen, vaan pikemminkin introvertti ja kiintynyt perheeseensä, erityisesti vaimoonsa Michelleen.

Angela Merkel ei saa omaa lukua, koska olen päättänyt pitäytyä edesmenneiden ihmisten elämäkerroissa. Elossa olevien ihmisten elämästä ei vielä pysty tekemään yhteenvetoa, mutta Merkelin osalta on ollut mielenkiintoista nähdä, miten kuva hänestä on muuttunut sen jälkeen, kun Korneliuksen teos ilmestyi vuonna 2013. Mitä pitäisi nykypäivänä ajatella hänen sanoistaan Nord Stream 1 -maakaasuputkilinjan juhlallisissa vihkiäisissä vuonna 2011: ”Luotamme kestävään ja turvalliseen kumppanuuteen Venäjän kanssa”?

Elämäkerroissa ei kohdata vain yhtä ihmistä, vaan useimmat biografiat kuvaavat päähenkilöä laajemmassa yhteydessä. Opimme usein tuntemaan kokonaisia perheitä ja ystäväpiirejä, ehkä myös kokonaisia kulttuureja. On toista kokea ventovieras kulttuuri siinä eläneen ja vaikuttaneen ihmisen elämäkerran välityksellä kuin matkustaa itse, mutta se ei välttämättä ole vähemmän

antoisaa. Toisinaan aistimme ehkä jopa sen ajan hengen, joka muovasi elämäkerran päähenkilöä. Menneisyys, historia, herää eloon, kun sitä kuvataan yksilöiden kautta.

Tätä kaikkea voidaan tietenkin löytää myös romaanista. Romaanikirjailijan ja elämäkerturin ero on siinä, että romaanikirjailija tietää kaiken henkilöistään, hän on keksinyt heidät ja voi tehdä heille mitä lystää. Elämäkerturit eivät ole läheskään kaikkietäviä, ja heidän täytyy pysytellä varmoissa tosiasioissa. He eivät esimerkiksi saa keksiä vuoropuhelua henkilöilleen. Useimmille elämäkertojen lukijoille on tärkeää, että heidän kohtaamansa ihmiset ja miljööt ovat todellisia, että ne ovat tai ovat olleet oikeasti olemassa. Tulen ajatelleeksi, mitä muinainen kreikkalainen Aristoteles sanoo historiankirjoituksen ja kirjallisuuden erosta: ”Historia kertoo tapahtuneista asioista, runous sellaisista asioista, jotka voivat tapahtua.” Kaunokirjallisuuden kirjoittaja on enemmän sidoksissa todennäköiseen, sillä epätodennäköisten tapahtumien tai sattumusten kuvauksia tavataan pitää huonona juonen kehittelynä. Todellisuus sitä vastoin voi ylittää sepitelmän: meitä kiehtoo aivan erityisesti kaikki epätodennäköinen, oudot yhteensattumat, sattuman leikki, kun kohtaamme sitä elämäkertoissa. Biografit saavat kuvitella ja spekuloida, he saavat olla kaunopuheisia, mutta he eivät saa kirjoittaa fiktiota. Tai eivät ainakaan enempää kuin tanskalainen kirjallisuudentutkija Jens Andersen myöntää sanoessaan: ”Elämäkerrassa on aina paljon sepitettä, koska siinä joutuu rakentamaan sillan tapahtumien välille ja muokkaamaan niitä omissa aivoissaan.”

Ahkerat elämäkertojen lukijat ovat usein iäkkäänpuoleisia ja heillä on suuri osa elämästä takanaan. Luultavasti jokainen pyrkii jossain määrin hahmottamaan ja tulkitsemaan, mitä on kokenut, ja ehkä myös tekemään siitä yhteenvetoa ja arviota. Tällöin voi olla hyödyllistä peilata itseään elämäkerroista. Biografiat kuvaavat elämänvalintoja, onnistumisia ja epäonnistumisia ja sitä, miten niistä on selvitty, ne kuvaavat katumusta tehtyjen tai tekemättä jätettyjen asioiden takia, ne kuvaavat erilaisia elämänkatsomuksia ja niiden kehittymistä. Elämäkerrat opettavat meitä pohtimaan perimän ja ympäristön suhdetta ja ylipäätään esikuvia ja kasvuiän muovaavia kokemuksia. Ainakin 1900-luvun alusta lähtien on yleisesti hyväksytty käsitys, että lapsuuden merkitystä tulevan elämän kannalta tuskin voi yliarvioida. August Strindbergin elämäkerran laatinut ruotsalaiskirjailija Olof Lagercrantz on kertonut, että Strindbergin lapsuutta käsittelevä kirjan osa vain kasvoi kasvamistaan, koska kirjoittaessaan aikuisesta Strindbergistä hän löysi koko ajan sellaista, minkä juuret tuntuivat olevan lapsuudessa. Elämäkerrat voivat myös saada meidät kysymään, millaisia käännekohtia erotamme katsoessamme taaksepäin, ja miettimään, johtivatko niihin omat päätöksemme vai olosuhteet, joihin emme voineet vaikuttaa. Ja yleisemmin voimme pohtia, missä määrin olemme pystyneet ohjaamaan elämäämme ja missä määrin olemme olleet kohtalon armoilla.

Elämäkerrat voivat opettaa meitä näkemään sekä itsemme että muut ihmiset uudella tavalla. Parhaassa tapauksessa ne voivat opettaa meitä panemaan elämämme järjestykseen tai ainakin antaa lohtua näyttämällä, että

elämässä on jonkinlainen rakenne, ehkä jopa kaava. Ja jos oma elämä tuntuu niin kaoottiselta, ettemme saa siihen tolkkua itse, voimme aina lohduttautua ajattelemalla, että joku toinen – elämäkerran kirjoittaja – voisi tehdä sen meidän puolestamme.

Niin, ehkä joku elämäkerturi voisi jopa antaa elämällemme tarkoituksen.

Mutta mitä elämäkerturit eli biografit sitten haluavat?

Käytän tosiaan elämäkerran kirjoittajasta ruotsiksi *biograf*-sanaa, vaikka se voikin kuulostaa hassulta, koska se tarkoittaa ruotsissa myös elokuvateatteria.

Ihmisistä, joita elämäkerrat käsittelevät, on puolestaan käytetty monia eri nimityksiä: heitä on kutsuttu elämäkerran ”kohteiksi” tai ”aiheiksi”, mikä saa heidät kuulostamaan lähinnä esineiltä. Kuten tarkkaavainen lukija on jo saattanut huomata, minä olen päättänyt puhua ”päähenkilöstä”.

Elämäkertureilla voi olla hyvin erilaisia näkökulmia, tarkoituksia ja tavoitetasoja: yksi elämäkerta voi keskittyä päähenkilönsä tuotantoon, toinen hänen elämäänsä, kolmas hänen miljööseensä. Ajan mittaan elämäkertojen kirjoittaminen on tietenkin muuttunut. Elämäkerturit olivat pitkään miehiä, jotka kirjoittivat toisista miehistä, joita kuvattiin enimmäkseen sankareina. Naisista elämäkerran saivat vain pyhimykset, kuten Pyhä Birgitta ja Hildegard Bingeniläinen tai vähemmän tunnetut Pyhä Radegund ja Pyhä Genoveva. Mutta englantilaisessa sisäoppilaitoksessa, jossa vietin varhaisen teini-ikäni ja jossa oli kirjasto täynnä enimmäkseen

rakentavaa kirjallisuutta, oli tosiaankin teos nimeltä *A Book of Heroines*, siis ”Kirja sankarittarista”. Se esitteli Jeanne d’Arcin, Marie Curien, Florence Nightingalen ja – ainakin minusta erityisen koskettavan – brittiläisen sairaanhoitajan Edith Cavellin, joka vaikutti ensimmäisen maailmansodan aikana saksalaisten miehittämässä Belgiassa ja auttoi salakuljettamaan maasta sekä liittoutuneita että belgialaisia sotilaita, kunnes saksalaiset saivat hänet kiinni ja teloittivat hänet. Cavellin viimeiset sanansa kuuluivat: ”Isänmaallisuus ei riitä. En saa vihata enkä tuntea katkeruutta ketään kohtaan.”

Elämäkerturit luovat aina suhteen päähenkilöönsä. Kuten pian osoitan, nämä suhteet voivat olla hyvin erilaisia.

Nykyään elämäkerturit eivät halua nostaa päähenkilöönsä jalustalle, vaan pitävät kunnia-asianaan luopua hienotunteisuudesta ja päästä lähelle päähenkilöä, riisua hänet, niin, mieluiten tunkeutua hänen ihonsa alle. He tarttuvat myös – ja joskus nimenomaan – hänen virheisiinsä ja puutteisiinsa. Jotkin elämäkerrat ovat toki tilaustöitä, joissa pyritään asioita kaunistelemalla auttamaan poliitikko vaalivoittoon, mutta on myös elämäkertoja, joiden tarkoitus on päinvastoin horjuttaa, kyseenalaistaa tai provosoida, ehkä myös käydä polemiikkia aiempien elämäkertojen kanssa. Nämäkin voivat olla tilaustöitä, mutta eivät suinkaan aina. Ja ihmisluonto nyt kerta kaikkiaan tuntuu olevan sellainen, että jyrkän kriittiset elämäkerrat ovat suositumpia kuin ylistävät. Vuonna 2025 ilmestyi Andrew Lownien hyvin dokumentoitu *Entitled: The Rise and Fall of the House of*

York, jonka päähenkilönä on Britannian prinssi Andrew, Yorkin herttua. Hänen hämäräpuuhansa, kanssakäymisensä rahamies ja pedofiili Jeffrey Epsteinin kanssa sekä lukuisat esimerkit hänen yleisestä tökeryydestään, hemmotellusta luonteestaan ja koppavuudestaan käytiin läpi niin perusteellisesti, että häneltä on nyt riistetty kaikki tittelit ja etuoikeudet. Muuan yksityiskohta jäi mieleeni aivan erityisesti: hän erotti erään alaisensa, koska tällä oli nailoninen solmio.

Elämäkerturit käyttävät monenlaisia arkistomateriaaleja, kuten kirjeitä ja päiväkirjoja, niin päähenkilön omia kuin toistenkin. He käyttävät haastatteluja ja lehtiartikkeleita, mutta myös historiallista kirjallisuutta ja aikalaismuistelmia, jotka luovat aikakauden tuntua ja sijoittavat päähenkilön laajempaan yhteyteen.

Minua kiinnostaa, millaisia näkökulmia kirjailijat valitsevat, koska mahdollisuuksia on niin monia: historiallisia, sosiologisia, poliittisia, filosofisia, eettisiä, kirjallisuustieteellisiä, journalistisen dokumentaarisia, psykologisia, nykyään usein myös psykoanalyttisia. Edellä mainittu Jens Andersen on kiinnostava sikäli, että hän on kirjoittanut H. C. Andersenin elämäkerran kahdesti. Ensimmäinen versio ilmestyi vuonna 2003, toinen, uudelleen kirjoitettu vuonna 2025. Yhtenä syynä uuden version kirjoittamiseen oli, että hän oli oppinut Andersenin seksuaalisuuden kuvaamiseen uuden käsitteen ”joustava”, joka tarkoittaa, että seksuaalisuus muuttuu ajan mittaan tai riippuu kulloisestakin tilanteesta.

Entä kuinka kuolleita sitten käsitellään?

”Vanhukselle suodaan vielä kaikki ihmisoikeudet”, kirjoittaa Milan Kundera romaanissaan *Kuolemattomuus*, ”mutta vainaja menettää ne kuolemansa hetkellä. Mikään laki ei enää suojaa häntä panettelulta, hänen yksityiselämänsä on lakannut olemasta yksityistä, hänelle eivät kuulu enää edes rakastettujen hänelle kirjoittamat kirjeet tai äidin hänelle jättämä albumi, hänelle ei kuulu enää yhtään mitään.” Löysin tämän lainauksen toiselta kirjailijalta, Janet Malcolmilta, joka kärjistää ajatuskulkua: ”Elämäkerta on kirjallisuudenlaji, jossa kuuluisien vainajien viimeisetkin salaisuudet riistetään heiltä ja levitellään koko maailman nähtäväksi. Elämäkerturi muistuttaa ammattimaista murtovarasta penkomassa lipastonlaatikoita korujen ja rahojen toivossa. Voitonriemuisena hän sitten säntää tiehensä saaliineen.”

Janet Malcolm on kirjoittanut teoksen *The Silent Woman* (1994), jossa tarkastellaan runoilija Sylvia Plathia ympäröivää elämäkerrallista mytologiaa. Erottuaan miehestään, runoilija Ted Hughesista, Plath riisti hengen itseltään työntämällä päänsä kaasu-uuniin. Vuosi oli 1963, Plath oli kolmenkymmenen ja hänellä oli kaksi pientä lasta, joille hän oli kattanut pöytään maitoa ja voileipää. Tarinaa ei tee vähemmän dramaattiseksi se, että Hughesin rakastajatar Assia Wevill – jonka kanssa Hughes asui Plathin kuoltua – teki itsemurhan samalla tavalla ja vei myös pienen tyttärensä mukanaan kuolemaan. Plathista on kirjoitettu valtavan paljon, häntä on pidetty uhrina tai suorastaan pyhimyksenä, kun taas Ted Hughesia on demonisoitu. Hughesia alettiin jahdata entistä tiiviimmin,

koska hän teki kaikkensa suojellakseen itseään ja lapsiaan medialta. Hän antoi sisarensa Olwynin tehtäväksi kaikin keinoin rajoittaa elämäkertureiden pääsyä Plathin kirjeiden ja päiväkirjojen pariin. Useimmat elämäkerturit pitivätkin Olwyn Hughesia oikeana noita-akkana.

Malcolm – joka itse tuntee sympatiaa Hughesia kohtaan – on haastatellut mahdollisimman monia niistä, jotka ovat kirjoittaneet Plathista henkilökohtaisen tuttavuuden pohjalta. Hän osoittaa, kuinka elämäkerturit järjestään käyttävät hyväksi päähenkilöitään siinä mielessä, että muovaavat tarinaa omien tarpeidensa mukaan. Muuan Hughesia inhonnut naapuri väitti, että Hughes ja Assia Wevill olivat Plathin hautajaispäivän iltana järjestäneet juhlat, joissa oli soitettu bongorumpuja, mikä ei todellakaan pitänyt paikkaansa. Plathin ystävä Dido Merwin kertoi, kuinka Plath käyttäytyi tullessaan vierailulle: ”Hän käytti kaiken lämpimän veden, aamiaisella hän otti useasti ruokaa, jonka olin aikonut tarjota lounaaksi, ja hän siirteli vierashuoneen kalusteita. Hän pilasi tunnelman murjotamalla, mutta hänen ruokahalussaan ei koskaan ollut mitään vikaa.”

Täytyy sanoa, että juuri tällainen arvostelu on pikku-maisudessaan erityisen alhaista.

Elämäkertakirjoittamisen suuriin eettisiin kysymyksiin kuuluu, voidaanko ylipäätään kirjoittaa totuudenmukaisesti ihmisestä, joka ei enää pysty puhumaan puolestaan, saati sitten hänen läheisistään. Ted Hughes ei kyennyt suojelemaan itseään eikä lapsiaan. Selvitin, miten lapsille on käynyt. Frieda-tytär, josta tuli runoilija ja kuvataiteilija, näkyy muuttaneen Australiaan – siis niin kauas kuin

mahdollista – kun taas Nicholas-poika tappoi itsensä vuonna 2009.

Nykyisin mikään ei enää ole elämäkerralle vierasta. Nykyään elämäkerturit voivat olla verenimijöitä, joiden pää- ja sivuhenkilöt kokevat vielä esineellistämistakin kauheamman kohtalon – heistä tulee uhreja. Nykyisin sopii kirjoittaa paljastavasti mistä tahansa: uskottomuudesta, psyykkisestä sairaudesta, peräpukamista. Päiväkirjoja ja kirjeitä ei ole aina helppo saada käsiinsä, ja jotkut elämäkerturit ovatkin hankkineet niitä huijaamalla tai varastamalla. Eräät ovat keinotelleet itselleen jopa luottamuksellisia nauhoituksia päähenkilön keskusteluista psykiatrin kanssa.

*

Aloitin johdannon kirjoittamisen loppukesällä 2025, ja silloin siinä luki näin:

”Käyn tässä teoksessa läpi kymmenen elämäkertaa, jotka ovat viehättäneet minua. Elämäkerran isää, muinaista kreikkalaista Plutarkhosta, en voi enkä halua sivuuttaa, ja lähempään tarkasteluun olen valinnut hänen muotokuvansa Julius Caesarista. Suuri harppaus ajassa vie ranskalaiseen 1700-luvun filosofiin Voltaireen, koska hän niin selvästi jatkaa Plutarkhoksen kertomataitoa Kaarle XII:sta kirjoittamassaan elämäkerrassa. Tämän jälkeen ei enää edetä kronologisessa järjestyksessä.

Elämäkertureista viisi on miehiä ja viisi naisia, ja mukana on viiden miehen ja viiden naisen elämäkerta. Yksi mies, Lytton Strachey, on kirjoittanut naisesta, Englannin

kuningatar Viktoriasta. Yksi nainen, Tatjana Brandt, on kirjoittanut miehestä, filosofi Jean-Jacques Rouseausta. Muut ovat pitäytyneet oman sukupuolensa edustajissa.

Nancy Mitford on ainoana mukana sekä elämäkerturina että elämäkerran päähenkilönä. Teokset ovat mielestäni – yhtä lukuun ottamatta! – nautittavia lukea, ja tämä johtuu siitä, että lähes kaikki elämäkerturit ovat arvostettuja kirjailijoita, useat kaunokirjailijoita.”

Näin symmetrisesti olin asian ajatellut, kunnes löysin historioitsija Henrik Meinanderin elämäkerran Carl Gustaf Emil Mannerheimista. Sen tajusin haluavani mukaan, vaikka se sotkikin asiat pahemman kerran: nyt teokseen tuli kuusi miespuolista elämäkerturia ja kuusi miespuolista päähenkilöä, ja mikä vielä huolestuttavampaa, kolme sotapäällikköä! Ymmärsin ettei minulle ollut tullut mieleenkään, että mukana pitäisi olla joku suomalainen, ja tulin myös ajatelleeksi, että hän oli päähenkilöistäni ainoa, jonka olin tavannut. Tai ei, en tavannut, mutta nähnyt.

Tai ainakin ”nähhnyt”. Näin se meni:

Olin kaksivuotias, isäni oli lähetystösihteeri Suomen Bernin-suurlähetystössä, vuosi oli 1947 ja Mannerheim asui Montreuxissa, minkä takia lähetystön – käytännössä minun isäni – piti hoitaa asioita hänen puolestaan. Kerran isä otti koko perheen mukaan Montreuxin-vierailulleen, ja meidän muiden oli tarkoitus istua piknikillä Mannerheimin talon lähistöllä sillä aikaa, kun isä olisi Mannerheimin luona. Mannerheim sattui kuitenkin ehdottamaan isälle kävelyä, mikä oli ilmeisen harvinaista. Kun herrat sitten astuivat ulos talosta, isä näki kauhukseen, että äiti, Martin

ja minä olimme vain sadan metrin päässä ja – mikä vielä pahempaa – äiti oli juuri istuttamassa minua mukaan ottamalleen potalle. Siinä pelossa, että juoksisin hänen luokseen pyly paljaana ja huutaisin ”Isä, isä!”, hän luotsasi kiireesti Mannerheimin toiselle polulle. ”Tuolla meni isä Mannerheimin kanssa”, äiti kertoi sanoneensa, kun kaksikko oli kadonnut näkyvistä.

Kotona meillä on muuten myös yksi Mannerheim-reliikki. Isä matkusti kerran junalla Mannerheimin kanssa, ja koska oli kylmää ja vetoista, isä kaivoi salakustaan pienen taskumatin konjakkia. Hän huolestui hieman tajutessaan, että pitäisi hankkia lasitkin, mutta Mannerheim sanoi: ”Eikö lähetystösihteeri usko, että vanha sotilas pystyy juomaan pullosta?”

Kymmenen elämäkertaa kasvoi siis yhdeksitoista. Minua kiinnostaa ensisijaisesti elämäkerturin suhde päähenkilöönsä. Jokaisen elämäkerran aineistona on elämä, mutta aineistoa muokataan ja muotoillaan, ja siksi haluan katsoa, mitä elämäkerturit oikein tekevät, kun he muokkaavat ja muotoilevat. Useimmat haluavat imaista lukijan oikopäätä mukaan tarinaansa, mutta he voivat aloittaa hyvin eri tavoin, alusta tai lopusta tai keskeltä.

Kun Nancy Mitford kirjoittaa Ludvig XV:n rakastajattaresta madame de Pompadourista, hän aloittaa todellakin alusta, Ludvig XV:n virkaanastujaisista aurinkokuningas Ludvig XIV:n kuoleman jälkeen:

Aurinkokuninkaan kuoltua kaunis ja Ranskalle kohtalokas Versailles oli tyhjänä seitsemän vuotta. Raitis ilma puhalsi sen kullatuissa saleissa, pyyhkäisi mennessään

noituuden ja uskonkiihkon, jotka riippuivat seinillä kuin myrkylliset huurut, kiidätti ulos vanhan vuosisadan ja sisään uuden. Ludvig XIV kuoli vuonna 1715. Hän eli kauemmin kuin poikansa, pojanpoikansa ja vanhin pojanpojanpoikansa ja hallitsi 72 vuotta, liian kauan maansa onnen kannalta. Vielä silloinkin hän oli niin voimakas, että sortui vasta kuolion pahoin jäytämänä – mihin tautiin prinssien tappaja tohtori Fagon määräsi lääkkeeksi aasin maitoa. Musta sulka hatussaan Bouillonin herttua astui parvekkeelle ja kuulutti uteliaalle mutta ei surevalle väkijoukolle: ”Kuningas on kuollut.” Sitten hän palasi sisälle, vaihtoi sulan valkoiseen ja kävi julistamassa: ”Eläköön kuningas.”

Niin alkoi Ludvig XV:n hallituskausi. Isoisänisänsä tavoin hän oli Ranskan kuninkaaksi tullessaan viisivuotias. Hänellä ei ollut isää, äitiä, veljiä eikä sisaria. Heidät kaikki oli toimittanut hengiltä viheliäinen tohtori Fagon. Ludvig olisi epäilemättä seurannut heitä hautaan, ellei hänen hoitajansa herttuatar de Ventadour olisi piilottanut häntä noiksi kahdeksi hirvittäväksi viikoksi, jolloin omaiset kuolivat tuhkarokkoon, suoneniskentään, ulostus- ja oksennuslääkkeisiin.

Kun Nancy Mitfordista itsestään kirjoitetaan elämäkerta, elämäkerturi Laura Thompson sitä vastoin aloittaa kuvailemalla hänen hautaansa:

Pieni hauta Swinbrookin kirkon kupeessa on nykyään surullinen näky. Sitä etsii minuuttikaupalla, silmäilee valkoisempia hautakiviä, ja järkytys sen löytyessä on

melkoinen. Voiko tämä olla totta? Hauta on kuin kahdensadan vuoden takaa: unohdetun ja nimettömän ihmisen hauta, jonkun köyhän, yksinäisen palvelus-tytön, jota kukaan ei ole surrut. Sitä peittää paksu kostea sammal, eikä sillä ole kukkia.

Koruttomin, lähes lukukelvottomiksi rapistunein kirjaimin siinä lukee: NANCY MITFORD, kirjailijatar, Peter Roddin vaimo, 1904–1973.

Kuten Laura Thompson muistaa mainita, aatellinen ja vahvasti ranskalaismielinen Mitford oli haaveillut pääsevänsä lepoon Pariisin Père-Lachaisen hautausmaalle Molièren, Balzacin ja Proustin kaltaisten suuruuksien joukkoon.

Mutta yhtä hyvin – ja nykyään yhä useammin – voidaan aloittaa keskeltä. Aivan erityisen vaikutuksen minuun teki tanskalaisen romaanikirjailija Ida Jessenin teos *Jeg vil!* alaotsikkonaan *En forfatters portræt af Sigrid Undset* (Minä tahdon! Kirjailijan muotokuva Sigrid Undsetistä). Jessen näet käyttää kaunokirjailijan katsettaan, eläytymiskykyään ja mielikuvitustaan poikkeuksellisen inspiroivalla tavalla – samalla kun hän problematisoi elämäkertakirjoittamista yleensä. Teos alkaa käännekohtasta, siitä kun Sigrid Undset ensimmäisen kerran jättää miehensä matkustaakseen muualle kirjoittamaan:

Nainen astuu junasta asemalaiturille kahden lapsen kanssa. Paikka on Lillehammer, on alkukesä, vuosi on 1919.

Ihmiset seuraavat häntä katseellaan, on vaikea olla seuraamatta, hän herättää huomiota: hän on hyvin pitkä ja hänen katseensa on sisäänpäin kääntynyt kuin hän olisi transsissa. Hän näyttää painavalta ja kankealta, mutta kulkee kuin tuskin koskettaisi maata. Hän muistuttaa unissakävelijää.

Hän on raskaana. Hän ei näytä voivan hyvin. He tietävät kuka hän on.

Hänhän on skandaalikirjailija Sigrid Undset, joka on itse sanonut kirjoittavansa epäsiiveellistä kirjallisuutta.

Sitten Jessen jatkaa kuvailemalla, kuinka he kirjautuvat Hotel Breisethiin, jonne he saapuvat liian myöhään saadakseen päivällistä, mutta heille tarjotaan voileipää ja maitoa. Sigrid Undset ilahtuu siitä, että he ovat saaneet avaran huoneen ja että yöpöydän kaapissa on tilava potta nelivuotiaalle Mosselle, joka on pissannut housuihinsa jo toisen kerran sinä päivänä. Laitettuaan lapset nukkumaan Undset alkaa pohtia tekeillä olevaa tekstiä, mutta astelee ensin ulos kesäiltaan, polttaa savukkeen ja tilaa lasillisen punaviiniä huoneeseensa.

Tässä Jessen keskeyttää: ”Ei, minä keksin omiani! En tiedä, oliko hotelli Breisethissa tilavaa pottaa vuonna 1919 tai pyysikö Sigrid Undset lasillista viiniä tuona ensimmäisenä iltana. Ei tietenkään ole vaarallista sepittää yöastiaa. Hotelli Breisethin kaikissa yöpöydänkaapeissa on aivan varmasti ollut potta vuonna 1919, ja varmasti tiedetään myös, ettei Mosse koskaan ehtinyt oppia kuivaksi lyhyen elämänsä aikana.”

Tähän voisi tietysti lisätä, että monta muutakaan

Koskettavia ihmiskohtaloita, erityisiä elämäntöitä

ELÄMÄKERTA on kiehtova kirjallisuudenlaji. Elämäkerta antaa käsityksen ajan hengestä ja herättää menneisyyden eloon kuvaamalla päähenkilöään, hänen elämänpiiriään ja kulttuuriaan. Elämäkerrasta lukija voi myös peilata itseään ja valintojaan. Elämäkertateos on aina tulkintaa: ihmisestä ei ole olemassa yhtä totuutta.

Millaisia elämäkerrat voivat olla, ja miten niitä laaditaan? Merete Mazzarella tarkastelee yhtätoista elämäkerta eri aikakausilta, teoksia, jotka ovat kiehtoneet häntä sisältönsä ja kirjallisen laatunsa ansiosta. Erityisesti häntä kiinnostaa elämäkerturin suhde päähenkilöönsä.

Mazzarellan esittelemien elämäkertojen päähenkilöinä on mahtimiehiä ja hallitsijoita aina Julius Caesarista Kaarle XII:n ja kuningatar Viktorian kautta marsalkka Mannerheimiin. Mukana ovat myös filosofi Rousseau ja luonnontieteilijä Darwin sekä kirjailijat Tšehov, Lagerlöf ja Undset. Brittikirjailija Nancy Mitford esiintyy teoksessa sekä madame de Pompadourin elämäkerturina että Laura Thompsonin kirjoittaman elämäkerran aiheena.

www.tammi.fi

99.1

ISBN 978-952-04-8069-1